

# ՄԵԼԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվան 6 ռուբլի:  
Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյան խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлис, Редакция «Мшакъ».  
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».  
Տէլէֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ  
(բացի կիրակի եւ տօն օրերէն):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւններ համար վճարում են  
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպեկ.  
Տէլէֆոն № 253.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԵՐ

Գեորգ, Յովհաննէս եւ Թադէոս խնամդասները խորին ցաւով յայտնելով առաջինները իրանց եղբոր աղջկայ են երրորդը իւր քոյր

## ՄԱՐԻԱՄ ՄԿՐՏՉԵԱՆ ԽԱՆԱԴԵԱՆՑԻ

Մահը, որ տեղի ունեցաւ ապրիլի 17-ին, խնդրում են ազգականներին եւ ծանօթներին հետը բերել յուզարկաւորութեան ներկայ ամսի 19-ին, չորեքշաբթի օր, առաւօտեան 10 ժամին Ստարո-Պոլիցէյսկայա փողոց, № 5 սեփական տանից դէպի Գառնիկի եկեղեցին, եւ այնտեղից վերայի գերեզմանատուն:

Ամբողջ երեքշաբթի օր, ամսի 18-ին, երեկոյեան 6 ժամին:

1—1

### ԲՈՎԱՆԴԱՅԻՆԻԹԻՒՆ

Ընթացիկ կարիք.—Ներքին Տեսչութիւն.  
Մանու. Նամակ Կարսից. Նամակ Խմբագրութեան. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուս. թիւ.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակներ ցուցահանդէսից. Արտաքին լուս. թիւ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍՍԻՒԹԻՒՆ. Նամակներ Պարիզից:

### ԸՆԹԱՑԻԿ ԿԱՐԻՔ

Գարունը բացվեց և մեր գիւղական շրջանում սկսվեցին գիւղական աշխատանքները: Այս տարի մեր սարահարթի ազգաբնակչութիւնը մի առանձին անհամբերութեամբ էր սպասում զարնան: Երբեք, Կարսի, Մարտիկի, Նոր-Բայազէտի, Ջաւախքի և միւս ընդարձակ սարահարթերի գիւղացիները ծանր վիճակի մէջ էին, որովհետեւ անային անասունների համար խոտի ու դարմանի պաշար չուներին, իսկ արօտներից օգտվելը անկարելի էր խոր ձիւների պատճառով: Խոտի գինը շատ տեղ բարձրացաւ նոյն իսկ գիւղական շրջանում մինչև 40—60—80 կոպեկ, դարմանի գինը մինչև 20—30—50 կոպեկ պուրը: Այդ գներով էլ անկարելի էր պաշար գտնել մեծ քանակութեամբ: Ամբողջ օրերով անասունները քաղցած էին մնում և գիւղացիները յուսահատութեան մէջ էին: Այժմ միայն, երբ վերջապէս ձիւները անհետացան և դաշտերում երեւցին կանաչի առաջին ծիւրերը, թեթեւացաւ գիւղացիների հոգսի այդ մասը՝ անային կենդանիները կարող են կերակուր գտնել արօտներում:

Գիւղացու ամենամեծ հոգսը այժմ դաշտերը սերմանելն է: Կառավարութիւնը

մի քանի տեղերում տուեց գիւղացիներին փոխարինաբար սերմացու: Բայց մնացին բազմաթիւ գիւղեր, որտեղ զգացվում է սերմացուի պակասութիւն: Իսկ հացահատիկների գները սաստիկ բարձրացել են և նրանց ձեռք բերելը դժուարացել է գիւղացու համար:

Գիւղացիներին բաւարար կերպով և ժամանակին օգնելու համար կարեւոր է, որ նախօրոք ձիւղ տեղեկութիւններ գոյութիւն ունենային նրանց դրութեան մասին. կարեւոր է, որ մեր մէջ կազմակերպվեն ընթացիկ վիճակագրութիւն լուրջ հիմունքների վրա: Երբ որ վաղօրոք, օրինակ, դեռ աշնան, կարելի լինէր ձիւղ կերպով որոշել, թէ երկրի ո՞ր մասում ինչ կարիք կայ, այն ժամանակ կարելի լիւնէր եւ նախադատարանութիւններ տեսնել առաջուց պաշտօնի ազգաբնակչութեան կարիքները: Մինչդեռ այժմ տեղեկութիւնները կրում են պատահական բնույթ: Նախորդութիւն և յաճախ չեն համապատասխանում իրականութեան:

Պէտք է նկատել, որ ձիւղ տեղեկութիւնների պակասութիւնը շատ անգամ վնասել է և վնասում է բարի ձեռնարկութիւնների իրագործութեանը, որովհետեւ թէ կառավարութիւնը և թէ հասարակութիւնը անկարող են դիմել զործնական օժանդակութեան, քանի որ նրանց առաջ չը կան անհրաժեշտ թուեր և ապացոյցներ:

Ահա մի քանի տարի է, որ մեզանում խօսում են ընթացիկ վիճակագրութեան կազմակերպութեան մասին. բայց զործք դեռ առաջ չէ գնացել և ծրարիւնների շրջանից դուրս չէ եկել դէպի իրագործութեան շրջանը:

Նաև կերպով ժողովրդին ծանօթացնել գիւղական բազմակողմանի եւ անհրաժեշտ ճանաչված ճիւղերի հետ:

Դեռ վերջին հասարակական դէպքերի ժամանակ, երբ ամբողջ Յրանսիայում «արդարադատութեան» հարց էր բարձրացել եւ ուր գլխավորապէս խնդիրներնայի առաջադէմ մասը էր իւր իրաւունքները պաշտպանում—այդ խնդիրներնայի նկատմամբ, որ Յրանսիայի յեղափոխութեան անակնկալ դէպքերի երկրի է: Նա փաստով տեսաւ, որ Յրանսիական կենտրոնական պալատի անակնկալ յորձանքներ կարող են տեղի ունենալ, որոնք հեշտութեամբ կը պատահեն հասարակական ամբապնդող չէճքերը: Եւ այդ դէպքում ինչպէս կարելի է այդ յորձանքին լաւ եւ առողջարար ուղղութիւն տալ, եթէ գլխավոր տարրը, գլխավոր դերակատարը—ժողովուրդը կանոնաւոր կրթութիւնից դուրս է և դժուարութեամբ է ջնդում լաւ վատից: Չէ որ մօտիկ անցանքում, ընդհանուր խլրտումից օգտված՝ նացիօնալիստ-կերական կուսակցութիւնը ուղղում էր «Յրանսիայի ազատելու», այսինքն ժողովրդի միջոցով ուղղում էր հանրապետական կարգերը փոխարինել մի ինչ որ բռնապետական կարգ ու սարքով:

Ահա այս բոլորը աչքի առաջ ունենալով, Յրանսիական խնդիրներին վճեց համալսարանական գիտութիւնների միջոցով ժողովրդի խաւերը մտաւորապէս զարգացնել:

Անշուշտ Յրանսիայում վաղուց արդէն գոյութիւն ունի մի մեծ կուսակցութիւն, որի գործունէութիւնը յատկապէս բանւորների շա-

## ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

Մենք, օր օրի վրա տեսնելով թէ ինչպէս է դատարկվում մեր գաւառը, ինչպէս մեր գաւառներից դէպի «կենտրոններ» են փախչում տեղական խնդիրներն ու յոյժերը, կարծում ենք թէ միայն «անիրաւ մամուլն» է այդտեղ գործ տեսնում, ուստի եւ մի առանձին հեշտութեամբ պարտաւորում ենք թէ այդ առերի մասնաւոր եւ թէ նրա թեթեւամիտ զոհերին, որոնք չեն հասկանում, որ աւելի լաւ է մի օր եւ է դաւառական անկիւնում գործել պատուով, քան Բաղուս մինչև գոյութիւնը ստորաշաղկի հաճոյս տեղական «սօղեխներին»: Գուցէ մեզ մօտ այդպէս է, գուցէ մեզանում չը կայ էլ ուրիշ օր եւ է պահանջ, «բացի անիրաւ մամուլից» սարուկ գրվելը, բայց նոյն երեւոյթը—գաւառների դատարկումը—տեղի ունի եւ ուրիշ երկրներում: Այդտեղ արդէն, բացի ոսկի հօրթից, կան եւ ուրիշ հանգամանքներ, որոնք նոյնպէս, եթէ ոչ աւելի, ուժեղ եւ անշաղկապ են: «Съездъ. Кургоръ» լրագիրը այդ առիթով գրում է.

Ամեն մի նոյն իսկ ամենահամեստ ազատութեան բացառաւորութիւնը անձնական խնդիրներով արտայայտուող գործում, կատարելապէս անկարելիութիւնը անկախ գործունէութիւն ցոյց տալու—ահա այն հիմնական պատճառները, որոնք հարկադրում են աւելի քիչ եռանդ ունեցող գաւառացիներին անօգնականի պէս ծալել ձեռքերը, իսկ աւելի մեծ չափով եռանդ ունեցողներին—խմբով դիմել հեռուից այնքան հրապաշտութեամբ, որ հազարներով աղանդաւոր մարդիկ են ոչնչանում գոյութեան կուր ծանր պայմաններին մէջ: Լաւագոյն օրերից այդ փախուստը գաւառից, պատճառելով նրա մէջ բնական աղքատացում, դուրս ծծելով նրա միջից ամենալաւ կուսութեան տարրերը, ունենում է եւ այն հետեւանքը, որ մարդերի եւ արարածների միակողմանի ուղղութիւն է մտնում նոյն իսկ միաւոր հարստութիւններով ճոխ կենտրոնների մէջ:

Եւ իրաւ, նկատի ունեցէ՛ք թէ որպիսի իրականութիւն է ծանրացած մեր գաւառներում, եւ ձեր առջեւ հարկաւորաւոր մտք ու զգուշութիւն դէմքեր դուրս կը գան, որոնք մի բան միայն կարող են անել—հալածել կողմը ի շատ անկախ, ազնիւ գործիչներին: Մի օր եւ է վախճանը կարող է իշխանութիւն ցոյց տալ:

Երբեք է նուիրված. սակայն այդ գործունէութիւնը գուտ քաղաքական եւ «մարտնչոր» բնույթով չէ զուգնում: Եւ բացի այդ, նա ժամանակ էլ չունի բարձրագոյն ուսում տարածել նրանց մէջ, որոնք ամեն րօպէ խառնաշփոթ անտեսական կեանքի արհաւիրքներն են կենթարկված:

Մենք էր ժողովրդին գիտութեան հետ ծանօթացնելու դերը այն խնդիրներնայի պարտաւորութեան վրա, որը մարտնչող քաղաքականութեան գործունէութիւն չէր վարում, բայց որը, չնորհիւ պատմական ընթացքի, ստիպված էր արդէն մտածել ժողովրդի մասին: Այդպէս էլ եղաւ: Անցեալ հոկտեմբերից սկսած Պարիզում բացվեցին մէկը միւսի ետեւից ժողովրդական համալսարաններ:

Ժողովրդի այն խաւերը, որոնք իրանց նիւթական սուղ միջոցների պատճառով զրկված էին գիտութեան լոյսից—այժմ է կարողանալին այդ համալսարաններում իրանց ծարաւը յագեցնել:

Առհասարակ համալսարանական բարձրագոյն ուսումը աւանդվում է ցերեկով. իսկ ժողովրդական համալսարաններում ընդհակառակը դասախօսութիւնները լինում են միայն երեկոյեան: Ժամի 8-ից սկսած: Սկզբունքով արդէն ընդունված էր այն փաստը, որ ժողովրդի մասսան լինի գործարանական բանւորներից, թէ ժողովրդի այդ խաւերը ամբողջ օրը զբաղված են հաց հայթայթելու խնդրով եւ հետեւապէս միայն երեկոյեան կարող կը լինեն դասախօսութիւններին կանոնաւոր յաճախել:

մի օր եւ է հին, պաշտօնաթող չինովնիկ, որ իր կեանքի վերջում ազգասիրութիւն անել է վճել, մի օր եւ է տերտեր, որ պատարագ մատուցանելուց լաւ գիտէ ստոր խնդիրները լարելը.—մի խօսքով ամեն մէկը, որ հասարակ մահկանացուի կաշուի մէջ մնալ չէ կամենում, գործում է այդ ուղղութեամբ, աշխատելով աւելի ապականել ճահիճի միջոցով, աւելի փշոտ եւ քարքարոտ դարձնել այն ասպարէզը, ուր մի բարի գործ պիտի անկվի.—Շատ դէս ու դէս են ընկնում այս ու այն անհատները, շատ են գլուխները քարին դարձնում եւ վերջի վերջոյ ստիպված են լինում տեղի տալ, հեռանալ: Չէ կարելի ասել թէ մօտիկ անցեալում մեր կեանքի մէջ չը կային այդ ընդհանրական հեղեղները, նրանք կային եւ շատ անդեր են երեւում: Բայց խնդիրներն ու յոյժերը գաւառներում այնքան թոյլ ու չեն ներկայացանում, այնքան քիչ են տրամադիր տոկոսներ թեւում կոխ մղելու հին, բորբոսնած կարգերի դէմ, որ մենք մեր կեանքի ժամանակակից պատմութեան մէջ տեսնում ենք միայն յանկարծակի բռնկումներ, որոնց յաջորդում են անշարժութեան, մեղուկութեան, անուր, յուսահատական ժամանակամիջոցներ: Վերջերսում աւելի եւ աւելի խտնում են այդ անշարժ ու սեւ կէտերը ու սպառնում են միանգամից պատել մեր հօրիգոյն: Գաւառական դժուարութիւնների հետ միացաւ եւ դրամական կենտրոնի հրապրոյ, որ աւելի եւս նպաստեց գաւառների դատարկման: Մի կողմից գաւառները մնում են առանց առաջադիմող տարրերի, միւս կողմից նրանք, որոնք պիտի կեանք մտցնէին գաւառի մէջ, համախառնվելով կենտրոններում, դառնում են միակողմանի, կուր են գնում անտեսական հանգամանքների մէջ եւ կորչում են անյայտ: Չը մեղադրենք միայն «անիրաւ մամուլն»: Մեր գաւառների ճշդող, անմիջապէս միջոցներն էլ աւերում են գործում:

### ՆԱՄԱԿ ԿԱՐՍԻՑ

Ապրիլի 13-ին

Ապրիլի 11-ին, քաղաքային կլուբի դահլիճում, տեղի ունեցաւ պ. Կարա-Մուրզայի առաջին կոնցերտը, որ շատ աջող անցաւ: Դահլիճը ծայրէծայր լիքն էր, որը չը տեսնված երեւոյթ էր Կարսի համար: Գեղեցիկորէ բաղկացած էր երեք մասից, իւրաքանչիւրը հինգ երգ:

Ներկայումս Պարիզի զանազան թաղերում բացված են արդէն եօթ-ութ հատ ժողովրդական համալսարաններ: Պէտք է նկատել, որ ժողովրդական համալսարանների ծրագրից դուրս է մի օր եւ քաղաքական կամ կրօնական ուղղութիւն տալը: Ամբողջութեամբ ազատ բնույթով են կրում, այսինքն ամեն մի պրօֆէսոր մենակ ինքն է պատասխանատու ունկնդիրների առաջ:

Ժողովրդական համալսարանների նպատակն է, ինչպէս ասացինք, կարելիին չափ գիտական պաշար տալ ունկնդիրներին: Այդ նպատակով ժողովրդական համալսարանների վարչութեան կողմից հրաւիրվում են զանազան համալսարանների պրօֆէսորներ եւ կամ համալսարանաւարտ երիտասարդներ, որոնց եւ առաջարկվում է ամեն մէկին շարաթը մի-մի անգամ դասախօսութիւն կարգաւ գիտութեան այն ինչ ճիւղի կամ այն ինչ հարցի մասին: Դասախօսութիւնները լինում են կամ բնական գիտութիւններից, կամ հասարակագիտական եւ կամ գրական-գեղարուեստական: Դասախօսութիւնները զրկված են բաւական կանոնաւոր կերպով. ասում ենք բաւական, որովհետեւ գործը դեռ նոր է եւ սակայն ժողովրդական համալսարանում ոյժերը բաժանված չեն հաւասար եւ համաչափ կերպով:

Դասախօսութիւնները լինում են կամ կանոնաւոր լեկցիաների եւ կամ կոնֆերանցիաների ձեւով: Լինում են նոյնպէս որոշ առարկայի վերաբերմամբ կանոնաւոր 10—15 դասախօսութիւններ, ուր պրօֆէսորը բաւական մասն-

### ԲԱՆԱՍՍԻՒԹԻՒՆ

#### ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԱՐԻՉԻՑ

VII

Ինչպէս հեղեղները ծանրեր արմատներն են մերկացնում, նոյնպէս եւ Յրանսիայի վերջին երկու տարվայ անցքերը մերկացրին Ֆրանսիական կեանքի եւ նրա կարգերի մի քանի անկեղծ արմատները: Յրանսիական վերջին հասարակական հեղեղի ժամանակ (Իրէֆուտի գործը, մօնարխիստների դաւաճանութիւնը եւ պին) աչքի ընկաւ մի բան, որ մինչ այդ չատեղ կամ չէին նկատում եւ կամ եթէ եւ նկատում էին, կարեւոր ուշադրութիւն չէին դարձնում: Ակնյայտի եղաւ, ասում ենք, որ Ֆրանսիական ժողովրդից դեռ շատ բան պակասում է քաղաքակրթված քաղաքացի լինելու համար:

Ճիշդ է, քաղաքական գործունէութեան տեսակետից Ֆրանսիական ժողովուրդը տեղ-տեղ զարմանալի աչքբացութիւն եւ հմտութիւն է ցոյց տուել. բայց ընդհանուր առմամբ նա դուրս է կանոնաւոր կրթութիւնից եւ գիտութեան այն հիմունքներից, որոնք, սակայն, անհրաժեշտ են Ֆրանսիացուն իր մըղած հասարակական կուր համար:

Այդ աչքի ընկնող պակասը լրացնելու նպատակով մի խումբ Ֆրանսիական գիտականներ եւ երիտասարդ պրօֆէսորներ վճեցին կանո-



ընդամենը 15 երգ, որոնց պատրաստել էր ընդամենը 13 օրվայ ընթացքում. պէտք է այն էլ ի նկատի ունենալ, որ խումբը 120 հոգուց է, զանազան դասակարգի եւ տարբեր պատրաստութիւն ունեցող անձնաւորութիւններէց: Ներկայ խումբը շատ լաւ պատրաստված էր եւ երգում էր ներդաշնակ քառաձայն: Այս 15 երգից երեքը ուսուցիչն էր, մէկը վրացերէն, իսկ մնացածները հայերէն, մեծ մասամբ ժողովրդական եւ ազգային երգեր: Առանձին լաւ տըպաւորութիւն արին հանդիսականները վրա հայկական ժողովրդական «Ջան-Գիւլումը», «Զիւլ փիլ փէնոց կիտամը», «Ալպեհագ», «Էջմեհիւր», յետոյ ուսուցիչն «ՅԱՅԵԿԱ» եւ վրացերէն «Կոկոնուս-Կոկոնուս» երգերը, որոնք եւ երկու երեք անգամ կրկնվեցին ժողովրդի բուն ցանկութեամբ: Հասարակութիւնը շատ գոհ եւ քաղցր տպաւորութեան տակ թողեց զանիւր, ցանկութիւն յայտնելով երկրորդ անգամ նոյն բաւականութիւնը ստանալու:

Կարա-Մուրզայի գաղութ Կարսի հայ հասարակութիւնը մի օգուտ եւս ստացաւ, այդ այն է, որ նրա գաղով, նորից առիթ եղաւ տեղիս լուսաւորչական եւ կաթօրիկ համայնքներին ի մի խմբվել, գործին միացած ուժով նըպաստել: Պ. Կարա-Մուրզան ամսին 16-ին կը տայ իր երկրորդ եւ վերջին կօնցերաւ եւ ապա կը թողնի Կարսը:

Այստեղ է գտնվում եւ ուսաց դրամատիկական խումբը ու Պետրովա գերասանուհու մանակցութեամբ չորս ներկայացում պէտք է տայ Կարսում: Առաջին ներկայացումն էր ամսին 12-ին: Ներկայացրին «Հրէուհի» դրաման, որը անքան էլ աշող չանցաւ. ինչպէս երեւում է, այնքան էլ լաւ խումբ չէ, բայց այնու ամենայնիւ ցաւաւորական քաղաքներին կարող է բաւականութիւն պատճառել: Առաջին ներկայացումը նիւթականի կողմից այնքան էլ աշող չէր կարելի համարել. հանդիսականները բացառապէս զինուորական ծառայողներ էին:

Անցեալ շաբաթ մի ցաւալի դէպք տեղի ունեցաւ Կարսի մօտ գտնվող գերմանական գաղթականներին գիւղում: Կարսի ոստիկաններից մէկը սիրահարված է լինում յիշեալ գիւղացի օրիորդներից մէկի վրա, որը ծառայում էր նոյնպէս քաղաքում: Մի քանի անգամ ոստիկանը առաջարկել է օրիորդին ամուսնանալ իր հետ, բայց նա սկզբներում անորոշ եւ վերջերս էլ բացասական պատասխան էր տուել: Այս սոսնձի պատճառով օրիորդը գնում է իրանց գիւղը, իսկ մի օր յետոյ ոստիկանն էլ երեք օրով արձակուրդ է ինչորում եւ գնում է նոյն գիւղը: Հէնց նոյն օրը առաւօտեան դէմ, երբ գիւղացիներից շատերը դաշտում աշխատելու եւ եղի, ոստիկանը գնում է այդ աղվկայ տունը նոյն ժամանակ, երբ աղվիկը մի ութը տարեկան երեխայ գրկած՝ դուրս է գալիս դռնից, հանդիպում են իրար. նորից առաջարկում է կամ ամուսնանալ կամ թէ չէ կը ապանէ: Աղվիկը հէնց մերժում է թէ չէ, իսկոյն բէվօւ վերը հանում է գրպանից եւ արձակում վրան. գնալով դէպքում է անմեղ երեխայի կրծքին, եւ մէջքից դուրս գալով՝ մտնում է օրիորդի:

Բամանուօրէն է կարդում, եւ կամ պատահում են այնպիսի դատախօսութիւններ, կօնֆերենցիաներ, երբ պրօքսորը ընդհանուր գծերում եւ մի դատախօսութեան մէջ է ամբողջում առարկան, թէեւ այս վերջին ձեւն էլ շատ անգամ ոչ պակաս օգտակար եւ հետաքրքրական է լինում, քան թէ կանօնաւոր լեկցիւնները: Բայց առհասարակ ժողովրդական համայնքաւորական վարչութիւնը իր ամբողջ ջանքն է թափում, որ դատախօսութիւնները յայտնի կանօնաւորութիւն ընդունեն եւ չը կրեն պատահական բնաւորութիւն:

Սակայն, եթէ մի քանի ժողովրդական համալսարաններում, ինչպէս ասացինք, աւելի շատ տեղի են ունենում կօնֆերենցիաներ, քան թէ որոշ առարկայի մասին մի շարք կանօնաւոր դատախօսութիւններ՝ դա հասկանալի է. դա գուցէ բացատրվի այն պատճառով, որ Պարիզը իր մէջ ամբողջում է ժողովրդի զանազան եւ բազմազան խաւեր—այստեղ աւելի զարգացած, միւս տեղը մի քիչ պակաս. այս ինչ թաղում գուտ գործարանական բանուորներ, այն ինչ միւսում խանութների ծառայողներ եւ կամ արհեստավորներ: Գործը դեռ նոր է եւ ժամանակը ու փորձը կը պարզեն, թէ որտեղ, ինչպէս եւ ինչ չափով պէտք է ժողովրդականացնել գիտութեան յայտնի ճիւղերը: Չէ կարելի ասել, որ ներկայումս աւանդված գիտութիւնները շատ ժողովրդականացած լինէին: Ժողովրդական համալսարանների պրօֆեսորները միշտ աչքի առաջ ունեն այն հանդամանքը, որ

ձեռքի խաղի մէջ, բայց գնդակը թուլացած լինելով այնքան չէ վնասում: Երբ նա օգնութիւն է կանչում, իսկոյն հանում է սուրը եւ գլխին ու թեւերին մի քանի վտանգաւոր հարուածներ է տալիս եւ փախչում անհետանում է: Օրիորդը այժմ Կարսի հիւանդանոցում է եւ դժուար թէ առողջանայ. իսկ ոստիկանի համար, ասում են, թէ մի 4—5 օր պահվելուց յետոյ եկել անձնատուր է եղել:

Վանանդեցի  
ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Նոր-Նախիջևան, ապրիլի 10-ին  
Առ 23 յունվարի 190 թ. Գամառ-Քաթի-պայի մահաբձանի գումարն էր՝ 2385 ռ. 12 կօպէկ:

Ստացանք Ստ. Սահրադեանից՝ 5 ռ. եւ պ. գնդապետ Ստորոյկանի միջնորդութեամբ 16 ռ. հետեւեալ անձերից՝ Ստորոյկանից 3 ռ., պ. պ. Շլիքանից, Կօմեւիքեանից, Լիսիգեանից, Անյայտից, Գանջեանից, Սահեանից, Յարութիւնեանից եւ Յովսէփեանից մէկ-մէկ ռուբլի, պ. պ. Միլքոնեանից, Դալիկեանից, Լարոյեանից, Գանջեանից 50-ական կօպ., Գուրգեանից, Յիւսէփեանից, Բաղդասարեանից, Աշրապեանից, Էստատեանից 25 ական կ., Արեւիկեանից, Կարսիլիկեանից, Գաւրեանից, Ալիխանեանից, Լեզգեանից 20-ական կօպ., Եւանդուկեանից, Այալազեանից 15-ական կ.: Ուրեմն առ 10 ապրիլի Գամառ-Քաթիպայի մահաբձանի գումարը մեր մօտը կը լինի—2406 ռ. 12 կ.:

Նուէրները շարունակում ենք ընդունել—  
Нахичевань на Дону Григорью Чалхушьяну.  
Գր. Չալխուշեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Փարիզ, մարտի 30-ին  
Փարիզի Լիւսա թաղի Հալիպեան եւ Քալիքեան երկուսն զարգանքի նիւթական տնտես կազմութիւնը կրթութեւ անձնաւորութիւնների սրտերում արձագանք գտնելով, հեղինակ զանազան կողմերից ստացվում են նուէրներ:

Ստորականից նուիրել են պ. պ. Ստորոյկանից Ստորոյկանից 210 ռուբլի, Սերտակեան Յակովբեանց 100 ռ., Միլքեյ Գանջեանց 100 ռ., իսկ Մակիլայից, Բաղդասար Կարապետ Կարապետեանի ձեռքով, տիկին Վառլաւե Գանջեանից 100 ռ.: Ընդամենը 510 ռուբլի: Նուիրատու աղջիկ անձնաւորութիւններին մեր խորին շնորհակալութիւնը յայտնելով, խնդրում ենք Մշակիլ խմբակութիւնից, որ բարեհաճէ մի անկիւն շնորհել մեր այս նիւթակցին:

Ի դիմաց հոգաբարձութեան Յակովբ Մելիք-Սարգսեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մեզ հաղորդում են, որ Ախալքալաքի գաւառի երկրաշարժից վնասվածների համար հիւսիսային կողմաւորում գնած հացահատիկը արդէն հասել է Բօրժօմ կայարանը: Ընդամենը գնված է 6030 պուգ գարնանաւայան ցորենի «գարնանկա» կոչված տեսակի: Ցորենի կէսը արդէն ուղարկվել է Ֆուրգօններով դէպի Ախալքալաք, միւս մասն էլ կուղարկվի ներկայ շաբաթվայ ընթացքում: Ցորենը բերված է Ստալիսոյի նահանգի Բելիգլեան կոչված տեղից, Վօլգովի կալուածքից:

Ունկնդիր հասարակութիւնը նախնական կերթութիւնից դուրս չէ, քանի որ հէնց օրէնքով արդէն ամեն մի ֆրանսիացի նախնական կերթութիւնն պէտք է ստացած լինի, բայց այն արդէն, որ ունկնդիրների մէջ կան շատերը, որոնք միջնակարգ ուսումնարան էլ եղել են:

Ժողովրդական համալսարան յաճախել կարող է, ի հաբէ, ամեն մարդ, առանց որ եւ է խորութեան: Դրա համար նա տալիս է միայն քսան կօպէկ ամսական եւ փոխարէնը՝ բացի դասախօսութիւններից, օգտվում է եւ համալսարանի գրադարանով, ստանալով գրքեր, լրագիրներ եւ այլն \*): Թէ ինչ քանակութեամբ են յաճախում ժողովրդական համալսարանները՝ ասել դժուար է. դա կախումն ունի պրօֆեսորի դատախօսած նիւթից եւ մի քանի արտաքին պատճառներից, ինչպէս, օրինակ, լաւ կամ վատ կադանակից, բայց, յամենայն գէպ, ժողովրդական համալսարանների ամեն մէկում օրական 50-ից մինչեւ 300 ունկնդիր է լինում: Դասախօսութիւնների թեւաների մասին փոքրիկ գաղափար կազմելու համար՝ բերում ենք այստեղ նրանցից մի քանիսը. ա) ֆրանսիական մեծ ինդիւսիալութեան պատմութիւնը, բ) փիլիսօփայութեան պատմութիւնը, գ) քաղաքատնտեսութիւնը, դ) սահմանադրութեան համեմատական ուսումնասիրութիւնը, ե) բարձ-

\*) Համալսարանական վարչութիւնը հրատարակում է իր լատուկ ամսագիրը, իսկ ապագայում մտադիր է փորձական լաբորատորիաներ էլ բանալ քիմիական եւ այլ բաժանմունքներով:

Հետեւեալ համառուական զեղարուեստական-արդիւնբերական ցուցահանդէսի տեղի հարցը, որի համար իրար հետ մրցում էին Պետերբուրգն ու Օդեսան, վճռված է յօդուտ մայրաքաղաքի: Ցուցահանդէսը կը կազմվի Պետերբուրգի հիմնարկութեան 200-ամեայ յօբնկեանի տօնակատարութեան ժամանակ:

«Казбекъ» լրագիրը հաղորդում է, թէ Ժողովրդական լուսաւորութեան միոնտորի օգնական Զվերիլը ներկայ ապրիլ ամսի վերջերին այցելելու է Կովկաս:

Ինչպէս հաղորդում են մայրաքաղաքի լրագիրները՝ ապրիլի վերջը Վիեննայից Պետերբուրգ կը գալ բարօն Բօտիլը հիւսիսային կողմաւորում նաւթային ընդարձակ հողաբաժիններ գնելու համար:

Կիրակի, ամսին 16-ին, արքունական թատրօնում ուսաց դրամատիքական նորիկ խումբը խաղաց «Какъ поживешь, такъ и прослывешь» պիեսը, որ «La dame aux camélias» յայտնի դրամայի թարգմանութիւնն է: Պէտք է ասել, որ այս տարվայ թատրօնական խումբը աշող չէ կազմված. նրա մէջ չը կայ ոչ մի փոքր ի շատէ աչքի ընկնող ոյժ, որ հրապուրէր դարձնէր այցելուի համար այն հինգ գործողութիւնները, որոնցից կազմված է դրաման: Հասարակութիւնը միայն գեղարուեստական բաւականութիւն է ստանում տ. Պասխալօյի խաղից, որ կատարում էր Մարգարիտա Գօթիէի դերը: Չը նայելով դերասանների ընդհանրապէս անաշուղ խաղին՝ թատրօնը ծայրէ ի ծայք լինէ չէ:

Կիրակի, ապրիլի 16-ին, Թիֆլիսի դերմանական տնտեսի ջրաբանական չըջնում տեղի ունեցաւ պաշտօնեաների ընտրութիւն: Խորհրդի անդամներ ընտրվեցին՝ գնդապետ Ստեփանեան, Ն. Շալվով, Ս. Զալիսեան եւ Կլետ, միւս բ ընտրվեց Շալով Պաշտօնեաները ընտրվում են երեք տարով:

Ստացանք Էդմոնդօ դէ-Ամիլիայի «Փոքրիկ թմբկահար» գրքից, որ տպագրված է Թիֆլիսում 1899 թուին: Գրքին 3 կօպէկ:

«С.-Пет. Вѣдомости» լրագրի մէջ կարդում ենք հետեւեալ տիկին Սպինդիարեանի երգչ-ցողութեան մասին: «Տիկին Վեդիման-Արնօլդի տրված կօնցերաւում նրա աշակերտուհիներից աչքի է ընկնում մեցցօ-սօպրանօ տիկին Սպենդիարեան, որն երգեց Գուստի մի արիան եւ Շուքրի տերեւադան նա երգում է Վերմադեր, կադանակում է հնչուտէն Զայն հաւասար է եւ առաջական՝ վերին նօտաներում: Մի խօսքով ստացվում է լաւ տպաւորութիւն, իսկ մի փոքր երկչոտութիւնը, որ նկատվում է, ժամանակով կանցնի»: Ինչպէս յայտնի է, տիկին Վեդիման-Արնօլդի երգչցողութեան գաղաթացը համարվում է առաջնակարգ:

Բաղդի մաթեմատիկայի հիմքերը, գ) փորձական էլէկտրականութիւն եւ այլն իսկ կօնֆերենցիաների շարքում, ի միջի այլոց, եղել են. ա) Տօլստօյի ուսումնը, բ) Նիցշէն բարոյագիտութեան տեսակէտից, գ) Օգիւստ Կօմտի ուսմունքը, դ) Ալիօլալեանութիւն, ե) Գիտութիւն եւ հրաշք եւ այլն եւ այլն:

Ինչպէս տեսնում է ընթերցողը, թէ կանօնաւոր դատախօսութիւնները եւ թէ կօնֆերենցիաները այնպիսի թեմաներ են յօշակում, որ ամենայն հասարակութեամբ կարելի է լսել Պատահում է շատ անգամ, որ Սօրբօնի եւ միւս բարձրագոյն ուսումնարանների ուսանողները, ինչպէս եւ միջնակարգ ուսումնարանների ուսուցիչները գալիս են այդ դատախօսութիւններին եւ հասարակ բանուորներին կից նստելով լսում են պրօֆեսորներին:

Ժողովրդական համալսարանների դատախօսութիւնները մի յատկութիւն ունեն, որ արժանի է այստեղ յիշատակելու: Ամեն մի դատախօսութիւնից յետոյ դատախօս պրօֆեսորը յայտնում է ունկնդիրներին, որ ինքը պատրաստ է դատախօսութեան վերաբերեալ բոլոր մոլթ եւ անհասկանալի կէտերը բացատրել, լուսաբանել: Մեզ պատահել է տեսնել, ինչպէս գրականութեան մասին պրօֆեսոր է. Ռօդի դատախօսութիւնից յետոյ՝ մի հասարակ բանուոր ինչորեց դատախօսից բացատրել թէ «Բնչուն է կայանում գրական սիմբօլիզմը եւ դեկադենտիզմը՝ զանազանութիւնը»:

Ժողովրդական համալսարանների պրօֆեսոր-

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Թեմական զբաղողի հոգաբարձութեան ժամանակը լրանում է արդէն, բայց մինչեւ այժմ նոր ընտրութիւնների մասին ոչ մի կարգադրութիւն չը կայ: Եթէ ի նկատի ունենանք, որ նախ պիտի պատրաստուի ընտրութիւններ լինեն, որոնք կը պահանջեն անուանիչ շաբաթներ, եւ ապա հոգաբարձական ընտրութիւն, իսկ դրանից յետոյ կաթողիկոսի հաստատութիւնը, այն ժամանակ կը տեսնենք, որ շատ ուշացրել են ընտրութիւն նշանակելը: Հետաքրքրական է իմանալ, թէ ինչ է պատճառը»:

ԱՍԽԱԲԱԳՐԻՑ մեզ գրում են. «Ապրիլի 10-ին գերասան Անդրանիկը եւ տ. Ագնիւր այստեղից իրկ-թատրօնում խաղացին Պարոնեանի «Բաղդասար աղբար» կօնցիան եւ «Չարագուշակ դերիւտ» վոզովիլը, Թարգ. Անդրանիկի Բաղդասար աղբար դերը բաւական աշող կատարեց պ. Անդրանիկը: Սիրողներից աչքի էր ընկնում միմիայն պ. Զ. Գրիգորեանը՝ փաստաբանի դերում»:

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Թեմական զբաղողի նշանակովի տեսուչ Բենիկ վարդապետի դէմ ժողովրդի դժգոհութիւնը գնալով մեծանում է, անաւանդ վերջին անցքերից յետոյ, եւ ժողովուրդը անհամբեր սպասում է Վեհափառ Կաթողիկոսի վերադարձին, յոյս ունենալով, որ զարոյցը կազաւի այդ նշանակովի տեսչից»:

ՔԱՐԱՎԱՆԱՐԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Մեզանում Զատիկը չբաւորների համար եւս ուրախ անցաւ: Անցեալ տարիների օրինակով, այս անգամ էլ քահանան յորդորեց ժողովրդին եւ մի փոքրիկ գումար ժողովրդին ու մասնատուղովի ձեռքով բաժանվեց աղքատներին»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՏՈՒՑԱՀԱՆԴԵՍԻՑ

Պարիզ, ապրիլի 17-ին  
Մեր անցեալ նամակում առիթ ունեցանք նկատելու, որ ցուցահանդէսը պատրաստ չէ, չը նայելու, որ բացվիք է յայտարարվում: Մի քանի չինութիւններին եւ պովիլօններին դուր ենք բաց են, բայց ներս էք մտնում եւ հաղիւ մի քանի քայլ արած կրային փոշու եւ փայտէ կտորների մէջ,—եւ անա տանեալ տեղերից տակտակեայ պատնէշները, պարանշները, ոստիկանները փակում են ձեր առաջ, ծածկում են ձեզանից չինութեան այս ու այն մասերը, այս ու այն յարկերը: Եւ իրաւունք ունեն. չորս կողմում աշխատանքը դեռ շարունակվում է անընդհատ, դեռ լսվում են մուրճի եւ այլ գործիքների ձայները, դեռ աշխատում են նկարիչները եւ ներկարարները վերձինները:

Այսպէս, զեղարուեստական բաժնի երկու հսկայական պալատներում մի անախորժ չիթութեան մէջ իրար վրա թափված են

ների մեծամասնութիւնը երիտասարդ համալսարանականներն \*), բայց պատահում են գիտութեան ու գրականութեան յայտնի անձնաւորութիւններ էլ, ինչպէս օրինակ՝ Էմիլ Դիւլա (Պատեօրի ինտիմտուտի տեսուչը), Էմիլ Ֆազլ, Շարլ Ժիտ, Լաւիս եւ այլն: Ժողովրդական համալսարանների գաղափարը անգրադարձաւ ֆրանսիական գաւառական քաղաքներում: Եւ նրանք հետզհետէ բացվում են:

Վերջապնելով մեր խօսքը՝ ասենք այստեղ, որ չը նայած Պարիզի ժողովրդական համալսարաններին մի քանի պակասութիւններին—նրանք հէնց առաջին քայլերից ցոյց տուին, որ սոցիալական կենսատու եւ առաջադէմ գաղափարներով: Պրօֆեսորներից զատ հէնց իրանք ունկնդիրներն էլ ամեն կերպ աշխատում են, որ դատախօսութիւնը կրէ կենդանի եւ թարմ բնաւորութիւն: Չը մոռանանք, որ ունկնդիրների մէջ կան շատերը, որոնք օժտված են յայտնի հասարակական հոսանքներով, այդպէս նրանք պրօֆեսորի առաջին դատախօսութիւնից արդէն ըմբռնում են, թէ որքան տալիս է առողջ մտնող եւ հրքան այդ մտնողը նպաստում է նրա, ունկնդրի մտաւոր ուղիւն: Ինչքան ազդեալ է ինչ ինչ ինչ:

\*) Ժողովրդական համալսարանների դատախօսները շաբաթում կան եւ երկու աշաղղի, որից մէկը՝ ուսուցիչ, Բուրժէ Բերքերեանը:







\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

Типографія Грузинск. Т.—ва, Большая-Ванская ул., № 27.